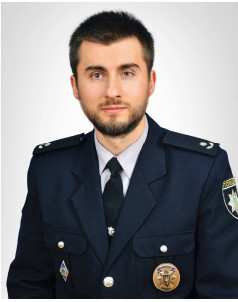

УДК 343.852

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх
справ)

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ РАСОВІЙ ЧИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Постановка проблеми. Соціально шкідливі та суспільно небезпечні наслідки расової чи національної дискримінації можуть бути різноманітними – від незначних порушень прав людини до цілого переліку небезпечних діянь, що можуть завершитися заподіянням смерті, тілесних ушкоджень, позбавленням волі, честі та гідності осіб, знищенням або пошкодженням майна, порушенням обстановки громадського спокою тощо. Із зазначеного випливає необхідність боротьби з таким негативним видом людської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У кримінології питання протидії злочинності знайшло якісне висвітлення. Проблема протидії дискримінації вирішувалася в роботах С. С. Алексєєва, Ф. Р. Ананідзе, Б. Д. Бабаєва, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, А. М. Вавилова, В. О. Галана, І. Ю. Гори, О. М. Джужі, В. А. Карташкіна, В. Н. Карташова, Ю. М. Малєєва, Г. В. Мальцева, О. В. Олішевського, С. Ю. Пономарьова, О. Ф. Скакун, В. Я. Тація, І. Ю. Федоровича, П. Л. Фріса, Ю. М. Тодики та інших. Однак питання заходів протидії расовій чи національній дискримінації залишається не до кінця вирішеним.

Мета статті – визначення конкретних заходів протидії дискримінації за ознаками раси або національності та їх класифікація.

Виклад основного матеріалу. Аналіз статей 10–13 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» дозволяє зробити узагальнення заходів запобігання та протидії дискримінації відповідними суб'єктами. До таких заходів належать: контроль за дотриманням принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин, зокрема у приватній сфері; звернення до суду із заявами про дискримінацію з метою захисту суспільних інтересів; проведення моніторингу й узагальнення результатів дотримання принципу недискримінації в різних сферах відносин; розгляд звернень осіб та/або груп осіб із питань дискримінації; облік та узагальнення випадків дискримінації в різних сферах відносин; внесення пропозицій щодо

вдосконалення законодавства про запобігання та протидію дискримінації, застосування та припинення позитивних дій; надання висновків у справах про дискримінацію за зверненням суду; висвітлення у щорічних доповідях посадових осіб питань запобігання та протидії дискримінації та дотримання принципу недискримінації; здійснення співпраці з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн із питань дотримання міжнародних стандартів недискримінації; вдосконалення законодавства про запобігання та протидію дискримінації; співпраця з громадськими організаціями щодо дотримання принципу недискримінації; сприяння науковим розробкам у сфері запобігання та протидії дискримінації; проведення просвітницької діяльності з питань запобігання та протидії дискримінації; проведення державної та громадської антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів¹.

С. Ю. Пономарьов та І. Ю. Федорович пропонують такі шляхи реалізації дотримання принципу недискримінації:

1) розробити та затвердити для обов'язкового використання внутрішню політику/правила щодо запобігання дискримінації;

2) розробити або переглянути на предмет наявності інструкцій з дотримання принципу недискримінації чинні стандарти поведінки, а також провести відповідне навчання працівників;

3) перевірити процедуру надання послуг – усі послуги, які надаються громадянам у межах повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, мають бути доступними кожному без жодних обмежень, зокрема через певні ознаки таких осіб, окрім випадків, коли надання певних послуг окремим категоріям населення або представникам окремих груп встановлено законом і є обґрунтованим;

4) запровадити практику консультацій з громадою і, зокрема, представниками уразливих груп щодо їхніх потреб, а також для визначення оптимальних шляхів задоволення цих потреб;

5) запровадити просту та прозору процедуру подання та розгляду скарг на дискримінацію; про неї слід інформувати осіб, які звертаються за послугами².

Запропоновані заходи стосуються, в першу чергу, працівників органів державної влади і місцевого самоврядування.

На підставі аналізу феномену расової, національної та релігійної нетерпимості І. Ю. Гора запропонував низку психолого-правових рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого реагування та можливостей громадських інститутів у сфері протидії цьому суспільно небезпечному явищу. У них, зокрема, йдеться про:

1) профілактику злочинів, учинених із мотивів расової, національної,

¹ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 13.02.2020).

² Пономарьов С. Ю., Федорович І. Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні : посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Київ : Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. С. 39–41.

релігійної чи класово-соціальної нетерпимості: створення на рівні регіональних управлінь і в структурі МВС України єдиної систематизованої інформаційної бази з даними про окремих осіб та їх групи, діяльність яких є пов'язаною з будь-якими девіаціями дискримінаційного характеру; запровадження в територіальних підрозділах ОВС ведення обліку відомостей, що характеризують діяльність конкретних неформальних груп з екстремістською спрямованістю; інформування населення щодо сутності, динаміки, причин та умов міграційних процесів у країні; зниження рівня тривожності населення щодо високого криміногенного потенціалу іммігрантів; стимулювання створення громадських об'єднань позитивної спрямованості як альтернативи для існуючих стихійних неформальних агресивних груп; надання державної допомоги громадським об'єднанням з патріотичного та релігійного виховання, що сприяють загальному відродженню духовності населення, формуванню позиції толерантності стосовно представників інших етносів чи релігійних течій; соціальної активізації державних і громадських інститутів, покликаних надавати можливості побутової, трудової та іншої адаптації представникам соціальних, етнічних та інших меншин, а також здійснювати заходи їх соціального захисту;

2) психокорекційну роботу з такими особами під час відбування покарання: переорієнтацію пенітенціарної системи із закладів суто для відбування покарання на певну соціальну структуру (осередок суспільства) для соціально неблагополучних і соціально неадаптованих осіб; виховання расової, національної, релігійної та класово-соціальної терпимості, толерантності стосовно представників різних етносів тощо; збільшення кількості викладачів, соціальних працівників та персоналу установ виконання покарань загалом, підвищення якості їх професійно-психологічної підготовки та престижності такої роботи; створення необхідних для зміни сформованих стереотипів свідомості й поведінки засуджених умов соціокультурного простору пенітенціарних закладів, налагоджування опосередкованих контактів із представниками інших соціально-культурних груп і націй та суспільства загалом; розгортання просвітницько-виховної роботи за допомогою загальноосвітніх пенітенціарних педагогічних установ, здатних реалізувати особистісно-орієнтований підхід до освіти засуджених із властивими їм функціями збереження й відновлення фізичного та душевного здоров'я, суспільної моральності та духовності; шляхом застосування методів соціальної реабілітації особистості створення можливостей для стимулювання правосвідомої поведінки засуджених за злочини, учинені з мотивів расової, національної, релігійної чи класово-соціальної нетерпимості; нейтралізацію асоціального впливу неформальної системи відносин за допомогою комплексного психолого-педагогічного впливу, психологічної корекції різних структурних компонентів особистості;

3) ресоціалізацію цих осіб після звільнення з місць позбавлення волі: створення спеціальної служби супроводження таких осіб, яка б здійснювала

підготовку фахівців до такого виду діяльності та забезпечувала розроблення єдиної концепції постпенітенціарної роботи; вироблення державної політики та правової бази щодо осіб, які звільняються з місць позбавлення волі; узгодження зусиль установ виконання покарань і громадянського суспільства у цьому напрямі; цілеспрямований вплив на детермінанти рецидивної злочинності, зокрема завдяки переорієнтації з примусової соціалізації засуджених на їх гуманізацію; створення умов для комплексної підтримки різних категорій осіб, звільнених із місць позбавлення волі; налагодження координації державних органів і належного контролю за особами, звільненими з місць позбавлення волі; впровадження психокорекційних програм для різних категорій осіб, які відбули покарання, за допомогою сучасних засобів освіти, зокрема програм електронного візуального ілюстративу до просвітницьких програм та ознайомлення з національно-релігійним різноманіттям сучасного світу, електронних експрес-тестів, результати яких дають змогу визначати ефективність постпенітенціарної адаптації;

4) надання психологічної допомоги потерпілим від злочинів зазначеної категорії: створення інформаційної бази потерпілих від злочинів дискримінаційного ґатунку; запровадження доступних для віктимних прошарків населення програм соціально-психологічної підготовки до безпечної поведінки; ознайомлення населення з особливостями інших рас, націй, культур і стилів життя через державні програми, дотації та гранти, навіть виставки або фестивалі; зменшення латентності протиправних діянь на ґрунті расової, національної, релігійної чи класово-соціальної нетерпимості¹.

Перелічені науковцем заходи містять новизну саме стосовно інформаційного та психологічного забезпечення.

До заходів протидії пропаганді расової чи національної дискримінації відповідно до результатів попереднього нашого дослідження² належать такі: офіційне публічне засудження діянь, пов'язаних зі створенням та розповсюдженням інформації, яка містить пропаганду расової чи національної дискримінації, на основі статті 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію» КК України; офіційне публічне засудження умисних дій, спрямованих на розпалювання національної, расової ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного походження, на підставі ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної

¹ Гора І. Ю. Протидія злочинам, учиненим із мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості, як системний психолого-правовий феномен. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 127–129.

² Олішевський О. В. Сучасні та перспективні заходи протидії пропаганді расовій чи національній дискримінації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2. С. 130–132.

належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» КК України; офіційне публічне засудження діянь, де мотивом виступає расова чи національна нетерпимість; оприлюднення випадків учинення незлочинних дискримінаційних дій та рішення щодо них представників влади; розробка та розповсюдження серед працівників правоохоронних і судових органів методичних рекомендацій щодо протидії та розслідування зазначених у цій роботі діянь; виявляти й усувати детермінанти пропаганди расової чи національної дискримінації; застосування індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводження винних і потерпілих у дискримінаційних діяннях; проведення підготовки віктимних груп населення до безпечної поведінки; заохочення осіб за активну громадську позицію щодо викриття та здійснення інших заходів протидії пропаганді дискримінації; роз'яснення через засоби масової інформації, які саме відомості або дані належать до інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації, чому вона завдає шкоду і яку саме; ознайомлення населення з особливостями інших рас, націй, культур та способів життя; впровадження в навчально-виховні заклади програм щодо протидії дискримінації; систематичне роз'яснення в трудових колективах щодо недопущення дискримінації та участі в створенні, споживанні й обігу відповідної інформаційної продукції; активне аналізування та критичне оцінювання інформаційних продуктів і послуг на предмет наявності досліджуваного в цій роботі; заклики не сприймати (тобто не дивитися, не прослуховувати, не грати) завідомо шкідливу інформаційну продукцію; заборона та обмеження обігу конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду расової чи національної дискримінації – із цією метою необхідно створити й активно оновлювати відповідні банки даних (каталогів) з відкритим доступом; проведення конференцій, круглих столів, лекцій, семінарів, тренінгів і програм із питань запобігання та протидії дискримінації; підготовка та надання матеріалів для самостійного вивчення/ознайомлення, в тому числі он-лайн курсу, щодо запобігання та протидії дискримінації; популяризація життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків, зокрема щодо расової та національної рівності людей; організація масових схвальних оцінок духовному та високоморальному способів життя з акцентом на расовій та національній рівності людей, доброзичливі відносини між представниками різних рас і національностей тощо.

Таким чином, на підставі аналізу нормативно-правових актів і наукової літератури можемо скласти перелік заходів протидії расовій чи національній дискримінації, класифікувавши їх за такими критеріями.

1. Заходи примусу: заборонити й обмежити обіг конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду расової чи національної дискримінації; засуджувати діяння, відповідальність за які передбачено статтями 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками», 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що

пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію» КК України, або такі, де мотивом виступає расова чи національна нетерпимість; відновлювати порушені права і свободи громадян у випадках вчинення незлочинних дискримінаційних дій.

2. Заходи переконання: застосовувати індивідуальні програми психолого-педагогічного супроводження винних і потерпілих у дискримінаційних діяннях; проводити підготовку віктимних груп населення до безпечної поведінки; заохочувати осіб за активну громадську позицію щодо викриття та проведення інших заходів протидії пропаганді дискримінації; роз'яснювати через засоби масової інформації, які саме відомості або дані належать до інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації, чому вона завдає шкоду і яку саме; ознайомлювати населення з особливостями інших рас, націй, культур та способів життя; впровадити в навчально-виховні заклади програми щодо протидії дискримінації; систематично роз'яснювати в трудових колективах необхідність недопущення дискримінації та участі в створенні, споживанні й обігу відповідної інформаційної продукції; активно аналізувати та критично оцінювати інформаційні продукти і послуги на предмет наявності досліджуваного в цій роботі; не сприймати (тобто не дивитися, не прослуховувати, не грати) завідомо шкідливу інформаційну продукцію; проводити конференції, круглі столи, лекції, семінари, тренінги та програми із питань запобігання та протидії дискримінації; готувати та надавати матеріали для самостійного вивчення/ознайомлення, в тому числі он-лайн курси, щодо запобігання та протидії дискримінації; висвітлювати у щорічних доповідях посадових осіб питання запобігання та протидії дискримінації та дотримання принципу недискримінації; популяризувати життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків, зокрема щодо расової та національної рівності людей; організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя з акцентом на расовий та національний рівності людей, доброзичливі відносини між представниками різних рас і національностей тощо.

3. Заходи, спрямованні на створення умов протидії: оцінити нормативну базу, виявити та виправити підзаконні акти, які можуть призвести до прямої чи непрямої дискримінації; проаналізувати потреби дискримінованих осіб та/або груп осіб у конкретному населеному пункті та визначити необхідність удосконалення законодавчого забезпечення дотримання принципу рівності; проводити надалі антидискримінаційні експертизи у процесі нормотворення; розробити та розповсюдити серед працівників правоохоронних і судових органів методичні рекомендації щодо протидії та розслідування зазначених у цій роботі діянь; виявляти й усувати детермінанти расової чи національної дискримінації; проводити моніторинг та узагальнення результатів дотримання принципу недискримінації з метою покращення протидії; удосконалити співпрацю

органів влади та громадськості; здійснювати співпрацю з міжнародними організаціями й відповідними органами зарубіжних країн з питань дотримання міжнародних стандартів недискримінації тощо.

Висновки і пропозиції. Заходи протидії расовій чи національній дискримінації можна класифікувати на діяння примусу, переконання та створення умов протидії расовій чи національній дискримінації. Заходи примусу зведено до заборони та обмеження конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду расової чи національної дискримінації, притягнення до відповідних видів відповідальності та відновлення порушених прав і свобод людини. Заходи переконання представлено застосовуванням індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводження винних і потерпілих у дискримінаційних діяннях, підготовку віктимних груп населення до безпечної поведінки, заохочення осіб за активну громадську позицію, роз'яснення через засоби масової інформації, впровадження в навчально-виховні заклади програми щодо протидії дискримінації, роз'яснення в трудових колективах необхідності недопущення дискримінації, проведення конференцій, круглих столів, лекцій, семінарів, тренінгів і програм із питань запобігання та протидії дискримінації, висвітлення у доповідях посадових осіб питання запобігання та протидії дискримінації, схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя з акцентом на расовій та національній рівності людей і доброзичливих відносинах між представниками різних рас і національностей тощо. До заходів, спрямованих на створення умов протидії, віднесено вдосконалення законодавчого забезпечення дотримання принципу рівності, проведення антидискримінаційних експертиз, розробку та розповсюдження серед працівників правоохоронних і судових органів методичних рекомендацій щодо виявлення та усунення детермінант расової чи національної дискримінації, моніторинг та узагальнення результатів дотримання принципу недискримінації, удосконалення співпраці органів влади, громадськості, закордонних і міжнародних органів, установ та організацій з питань дотримання міжнародних стандартів недискримінації тощо.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2020

Александр Владимирович ОЛИШЕВСКИЙ,

кандидат юридических наук

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

КЛАССИФИКАЦИЯ МЕР ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ РАСОВОЙ ИЛИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ

Путем анализа Закона Украины «О принципах предотвращения и противодействия дискриминации в Украине» обобщенно меры предотвращения и противодействия дискриминации соответствующими субъектами. На основе этого и результатов предыдущих исследователей определены конкретные меры противодействия дискриминации по

признакам расы или национальности. Последние классифицированы с выделением мер принуждения, убеждения и создания условий противодействия расовой или национальной дискриминации.

Ключевые слова: противодействие преступности, раса, нация, национальность, дискриминация, классификация.

Oleksandr V. Olishkevskyi,

PhD in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

CLASSIFICATION OF MEASURES AGAINST RACIAL OR NATIONAL DISCRIMINATION

Through the analysis of the Law of Ukraine "On the Principles of Preventing and Combating Discrimination in Ukraine", the author has generalized the measures to prevent and combat discrimination by the relevant entities. On this basis and based on the results of previous research, the author has defined specific measures to combat discrimination according to the features of race or nationality. The latter are classified into measures of coercion, persuasion and the creation of conditions for combating racial or national discrimination.

Key words: crime counteraction, race, nation, nationality, discrimination, classification.